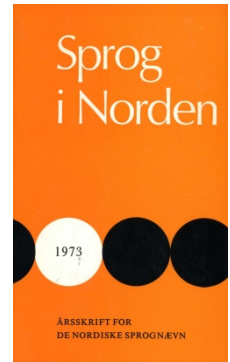

Sprog i Norden

Titel: Den svenska språknämnden och myndigheternas språk
Forfatter: Bertil Molde
Kilde: Sprog i Norden, 1973, s. 55-60
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Den svenska språknämnden och myndigheternas språk

Av Bertil Molde

Nämnden för svensk språkvård har sedan mer än tjugo år i olika sammanhang konsulterats av statliga myndigheter i samband med utarbetandet av lagar och andra författningar. Det kan ha gällt enskilda ord, t.ex. *upphovsrätt*, och det kan ha gällt språkgranskning av hela lagtexter, t.ex. under senare år den nya jordabalken och den nya riksdagsordningen och regeringsformen. Sedan mitten av 1960-talet har den svenska nämnden och dess institut allt oftare anlåtats för uppgifter av detta slag.

I första hälften av 1960-talet vände sig Statsrådsberedningen (det regeringsorgan som bl.a. sysslar med att kontrollera utformningen av lagar och andra författningar) till Institutet för svensk språkvård för att få råd i språkfrågor. Det man den gången önskade var råd om former och ordval för regeringsförslagen, propositionerna. Sådana förslag kan vara mycket omfattande skrivelser, men det finns en fiktion att de är muntliga anföranden av ett statsråd, och därför ville man ha en mera ledig och talspråksnära stil i propositionerna. De råd om språkformen i propositionerna som sedan utarbetades blev för övrigt inte särskilt lyckade i alla avseenden — mest på grund av den orimliga fiktionen om muntlighet. Detta i och för sig obetydliga arbete fick emellertid en viktig konsekvens för både den svenska språknämnden och författningsspråket. I direkt förlängning av det tidigare uppdraget fick nämnden och dess institut nämligen i uppdrag av statsrådsberedningen att utarbeta en kort handledning om den språkliga utformningen av författningar. Denna handledning utarbetades i intimt samarbete mellan Institutet för svensk språkvård och jurister och andra ämbetsmän i statsrådsberedningen och inom andra

statliga organ. Den publicerades som en promemoria från statsrådsberedningen i början av 1967 under titeln "Språket i lagar och andra författningar". Där ges konkreta råd om ordformer, ordval och syntax. I ett kort förord anges bakgrunden till skriften, nämligen den klyfta som uppstått mellan det normala skriftspråket, sakprosan, å ena sidan och å den andra ett högtidligare och mera ålderdomligt språk, t.ex. kanslispråk och lagspråk. Statsrådsberedningens promemoria hade och har till syfte att så långt möjligt närma författningsspråket, liksom hela det officiella språket, till den moderna sakprosan. Därigenom skulle författningsspråket kunna bli mer begripligt för svensk allmänhet, utan att det därför skulle behöva förlora i klarhet och uttrycksfullhet. Detta närmande till sakprosan angavs kunna ske genom att man även i lagstil i stort sett använder sakprosans ordformer och ordförråd och också dess sats- och meningsbyggnad.

Denna promemoria var i första hand tänkt som ett mera internt hjälpmedel för författningsskrivare inom departementen osv. Men den kom mycket snabbt att bli använd långt utanför denna begränsade krets och är nu spridd inom hela den statliga förvaltningen, men också inom den kommunala administrationen. Dessutom har den kommit att bli ett slags kursbok vid universitetsundervisning både i svenska och juridik, och också inom annan undervisning. Det var ju denna promemoria inte alls avsedd som, och den är heller inte särskilt väl lämpad som lärobok.

Inom Institutet för svensk språkvård har vi därför fortsatt att samla material från olika arter av officiellt språk, och det är vår förhoppning att vi så småningom skall kunna göra en utförligare handbok i denna viktiga språkgenre.

En intressant fråga i detta sammanhang är naturligtvis om det nu går att se om promemorian om lagspråket har haft någon betydelse under de år som gått sedan den publicerades. Det är svårt att säga hur det förhåller sig med den saken, men å andra sidan har det vid våra granskningar av olika lagtexter under de senaste åren tydligt märkts att lagförfattarna verkligen har försökt att skriva enligt de råd som ges i lagspråkspromemorian.

Det jag nu har sagt får naturligtvis inte tolkas så, att allt nu kan anses väl beställt med det svenska lag- och författningsspråket. Mycket återstår ännu att göra, kanske det allra mesta. Det är naturligtvis bara en mycket begränsad del av allt det svenska författningsspråket som den svenska språknämnden har möjlighet att granska på ett så tidigt stadium att nämnden verkligen kan få inflytande på hur olika lagtexter utformas.

Det har emellertid vid olika tillfällen väckts förslag om att man skulle underkasta det officiella språket en mera ingående och kontinuerlig granskning. Redan 1954 föreslogs i den svenska riksdagen att det skulle inrättas ett särskilt "språkvårdsråd" som skulle ha till uppgift att hjälpa till vid utformningen av förslag till lagar och andra författningar. Nämnden för svensk språkvård fick tillfälle att yttra sig över detta förslag och anförde att den i och för sig kunde instämma i syftet med förslaget, men att den fann det naturligare att den redan existerande svenska språkvårdsnämnden fick kraftigt ökade resurser, så att den kunde fungera som det föreslagna rådet. Vid riksdagsbehandlingen föll förslaget om ett särskilt språkvårdsråd för lag- och författningsspråk, men riksdagens allmänna beredningsutskott uttalade att statliga myndigheter och kommittéer borde söka hjälp av Nämnden för svensk språkvård.

Till 1967 års riksdag inlämnades en motion om att det skulle utarbetas en handbok i officiellt svenskt skriftspråk, och att detta arbete skulle ske genom statens försorg. Den motionen behandlades av riksdagens allmänna beredningsutskott just när promemorian Språket i lagar och andra författningar hade kommit ut, och jag var f.ö. inkallad till beredningsutskottet för att orientera om språkfrågor och ge mina synpunkter på motionen. Riksdagen avslög förslaget om en särskild handbok, bl.a. med hänvisning till den nya promemorian, men beredningsutskottet avgav ett intressant och viktigt yttrande. Där stod det bl.a.: "Ytterligare åtgärder torde emellertid krävas om det i promemorian uppställda målet skall kunna nås. Det pågående arbetet bör fullföljas med sikte även på andra områden för officiellt språk än författningsskrivandet. Med hän-

syn till det intresse Kungl. Maj:t visat för dessa frågor kan det förutsättas att så kommer att ske i den mån berörda organ, främst nämnden för svensk språkvård, erhåller resurser för dylika arbetsuppgifter. Utskottet vill även framhålla önskvärdheten av att frågan om att vid universitet och högskolor organisera undervisning i svensk språkvård för exempelvis jurister, tekniker, läkare m.fl. uppmärksammas. Mycket torde kunna vinnas om dessa yrkesutövare redan före sitt inträde i förvärvslivet är orienterade om ett för kontakterna med den stora allmänheten ändamålsenligt språkbruk.”

Detta yttrande var naturligtvis mycket tillfredsställande för den svenska nämnden, men sedan 1967 då det gjordes har det egentligen inte hänt något alls som resultat.

I beredningsutskottets yttrande togs upp en gammal favoritsynpunkt hos den svenska nämnden, och den kom med i yttrandet som ett resultat av min föredragning inför utskottet. Jag avser det som sägs om att det redan i utbildningen av jurister, läkare, tekniker osv. borde ingå skolning i svenska språket. Inte heller detta har det ännu blivit något av, men vissa embryon till en sådan undervisning finns, men då inte på initiativ av staten eller universitetsmyndigheterna.

I Sverige finns ett organ som heter Statens personalutbildningsnämnd och som sysslar med olika slag av fortbildning av statstjänstemän på alla nivåer. Denna nämnd ordnar mängder av kurser varje år — framför allt på statens egen kursgård i Sigtuna. Vid de flesta av dessa kurser för statstjänstemän har man också några timmars undervisning i modern svenska, och den undervisningen sköts sedan flera år i allmänhet av personer från Institutet för svensk språkvård. Vissa av nämndens skrifter brukar f.ö. vara obligatorisk kurslitteratur. Både kursledning och kursdeltagare tycks finna att detta kursmoment är alldeles självklart. Också vid andra kurser ordnade av olika statliga myndigheter brukar tjänstemän från Institutet för svensk språkvård medverka. Detta är f.ö. arbetsuppgifter som tidvis kan bli ganska betungande, men som uppenbarligen är av stor betydelse också för den svenska språknämnden. Bl.a. därigenom att vi från nämndens sida får god kontakt med praktiskt taget alla viktiga svenska myndigheter och också

med enskilda tjänstemän, och vi har lyckats vänja allt flera sådana tjänstemän att betrakta det som naturligt att söka hjälp och råd hos oss.

Det språk som majoriteten av statstjänstemännen skriver är naturligtvis inte lag- eller författningsspråk, utan det är förvaltningsspråk på lägre nivå. Det har i Sverige under de senaste decennierna skett en mycket påtaglig förändring av rekryteringen till tjänster inom den statliga förvaltningen. Något förenklat kan man säga att det tidigare var så att majoriteten av tjänstemännen inom centraladministrationen var jurister. Men numera är juristerna i minoritet, och de uppehåller nästan enbart sådana tjänster som har klart juridisk karaktär. I stället har man fått mängder av tjänstemän med t.ex. ekonomisk, samhällsvetenskaplig eller teknisk utbildning. Detta har i sin tur bidragit till att vi i Sverige (liksom i andra länder) har börjat få en annan sorts förvaltningsspråk än tidigare, dvs. ett språk som är präglad av ekonomiska, samhällsvetenskapliga och andra sådana fackspråkliga termer, och som dessutom ofta lider av en svårartad mångordighet och onödigt abstraktion. Man märker mycket tydligt hos denna kategori tjänstemän — som alltså i Sverige är mycket omfattande — hur det brister i den formella språkfärdigheten. Jag har den bestämda uppfattningen att det nu i Sverige är så, att det är långt viktigare att ägna krafter och tid åt detta moderna "lägre" förvaltningsspråk, som slår igenom mycket starkt i de flesta offentliga utredningar och också i olika slag av skrivelser o.d. till allmänheten, än åt det mera avgränsade och enhetliga lag- och författningsspråket. Det borde göras något med det allra snaraste, t.ex. i form av en handbok.

Men handböcker allena kan icke göra det! Det behövs en grundläggande skolning och träning innan folk blir tjänstemän i den offentliga förvaltningen. Jag skulle vilja föreslå att de nordiska språknämnderna ansluter sig till det förslag som jag själv — och för övrigt andra också — har framfört vid skilda tillfällen, och som jag i en artikel i Språkvård 4/1971 (Språkvården och språket) formulerade så här:

I all högre utbildning borde obligatoriskt ingå inslag av

undervisning i svenska språket, i någon mån teoretisk men framför allt praktisk. Språkets roll i alla sociala kontakter är så fundamental att det är orimligt att som hittills nonchalera den i den högre utbildningen, t.ex. av läkare, tekniker, samhällsvetare och andra lärare än språklärare.

Ett krav av denna art borde vi ställa från språknämndernas sida, och vi borde naturligtvis själva försöka erbjuda oss att hjälpa till med att lösa de olika problem som kan bli aktuella i sammanhanget. Man kanske t.o.m. kunde tänka sig att nämnderna tog initiativ till en nordisk konferens om dessa frågor, där folk från nämnderna och folk från undervisningsdepartement och universitetsmyndigheter o.d. fick diskutera igenom problemen.

Jag har ytterligare ett förslag. Det gäller lag- och författningsspråket. Vi kunde kanske från nämndernas sida begära hos våra respektive regeringar, att varje lands språknämnd automatiskt skulle *få tillfälle* att granska alla författningstexter innan de publiceras. Dvs. att alla sådana texter alltid skulle sändas över till nämnderna i så god tid som möjligt, och att nämnderna sedan själva fick avgöra om de hade tid och möjlighet att gå igenom texterna ur språklig synpunkt. Detta borde kompletteras med en begäran att från regeringens eller fackdepartementens sida skulle anges vilka texter som man där ansåg särskilt viktiga eller i särskilt starkt behov av en språkgranskning. Naturligtvis skulle en sådan granskningsverksamhet kunna leda till en mycket kraftigt ökad arbetsbörda för nämnderna, men det får vi väl ta på oss! Få områden är så viktiga som detta, och kan vi bevisa att vi gör nytta inom detta område så är det nog också möjligt att få resurser så att vi kan klara av arbetet.